

שנינו בברייתא: **איסי בן יהודה אומר: "מפני שיבה תקום" ואפילו כל שיבה במשמע.** כלומר: אפילו זקן אשמאי.

אמר רבי יוחנן: **הלכה כאיסי בן יהודה.** (459)

ואפילו איסי בן יהודה לא הצריך לקום מפני זקן אשמאי אלא כשהוא מישראל, אבל זקן גוי אינו נכלל במצות "מפני שיבה תקום". (460)

ובכל זאת, **רבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי,** היה עומד מפני זקני הגויים, מפני שאמר: **כמה הרפתקי עדו עליהו דהני.** כמה מאורעות עברו עליהם, וראו הרבה ניסים ומופתים. (461)

רבא מיקם לא קאי, רבא לא עמד מלא קומתו מפני זקני הגויים, אבל **הידור עבד להו,** היה מקיים בהם הידור, כלומר: היה נע מעט לקראתם ומראה כאילו רוצה לעמוד מפניהם. (462)

אביי יהיב ידא לסבי, אביי היה מושיט ידו

לזקני הגויים (463) כשעברו לפניו, כדי שישענו עליו. (464)

רבא משרדר שלוחיה, היה שולח שלוחים לפשוט להם יד, אבל הוא בעצמו לא עשה כן.

וכן, **רב נחמן משרדר גוזאי,** היה שולח את משרתיו להושיט להם יד, אבל לא עשה כך בעצמו, מפני שאמר: **אי לאו תורה שלמדתי, כמה נחמן בר אבא איכא [יש] בשוקא.** כלומר: חשיבותי אינה מפני שאני נחמן בר אבא, אלא משום התורה שלמדתי, ולפיכך לא ראוי לי לזלזל בכבודי.

ומביאה הגמרא מאמר בענין כבוד הרב. שהקשו עליו מהברייתא דלעיל:

אמר רבי אייבו: **אמר רבי ינאי: אין תלמיד ג-ב חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא בשחרית וערבית בלבד, כדי שלא יהיה כבודו מרובה מכבוד שמים,** שהרי פני יוצרו אינו מקבל אלא בשחרית וערבית בלבד. (466)

459. וכן פסקו הפוסקים.

הר"ן דייק מרש"י שאיסי בן יהודה סובר שצריך לקום אף בפני יניק וחכים. [כמבואר לעיל הערה 434] וכן כתב הריטב"א, וכן פסקו הרמב"ם [תלמוד תורה ו א] וטור ושלחן ערוך [יורה דעה רמז א]. אבל עיין ר"ף רמב"ן ור"ן.

460. תוספות לעיל לב ב ד"ה מאי שנא.

461. רש"י [יתכן שכוונתו שאפשר ללמוד מהם יראת שמים, לפיכך ראוי לקום מפניהם].

462. כך פירש הרש"ש על פי רש"י לעיל לב ב ד"ה הידור.

אבל הרמב"ם כתב שמהדרים אותם בדברים

[תלמוד תורה ו ט] וכן העתיק שלחן ערוך [יורה דעה רמז ז].

463. על פי הרמב"ם ושלחן ערוך [שם].

464. מהרמב"ם [שם] נראה שעשה כך כדי להדרם.

465. רב נחמן היה חתן הנשיא והיו רגילים לעמוד לפניו משרתים להכות את מי שאינו מציינת לפסקי בית דין ולכופו לקיימם. וכשהיו הזקנים עוברים לפניו, היה שולח את המשרתים הללו להחזיק בידם [רש"י].

466. רש"י. והיינו בקריאת שמע [ט"ז יורה דעה

הלכך, מי שעמד בפני רבו בשחרית אינו רשאי לעמוד מפניו אלא בערבית בלבד. (467), (468)

מיתבי סתירה לדברי רבי אייבו מהבריייתא דלעיל:

שנינו בבריייתא: רבי שמעון בן אלעזר אומר: מנין לזקן שלא יטריח? תלמוד לומר "זקן ויראת".

ואי אמרת שאין עומדים מפני הרב אלא בשחרית וערבית בלבד, אמאי לא, מדוע שלא יעבור בקהל בשחרית וערבית? ניטרה, וכי טירחה היא זו?! והלא חיובא הוא לקום פעמיים ביום לחכם, ואינו גורם להם שום טרחה יתירה!

אלא לאו, כולי יומא. בהכרח, צריך לקום כל היום, בכל זמן שהחכם עובר!

ודחינן: לא! לעולם אין תלמיד חכם רשאי לעמוד אלא בשחריתו ערבית בלבד. ואפילו הכי, כמה דאפשר ליה לרב, לא ניטרה, לא יטריחם למלא את חובתם.

אמר רבי אלעזר: כל תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו נקרא רשע, ואינו מאריך ימים, ותלמודו משתכח.

שנאמר [קהלת ח יג]: "וטוב לא יהיה לרשע, ולא יאריך ימים, כצל, כאשר איננו ירא מלפני האלהים".

וכך יש לפרש את הכתוב:

"וטוב לא יהיה לרשע" — אין טוב אלא תורה, שנאמר (469) "כי לקח טוב נתתי לכם תורת". (470) כלומר: תלמודו ישתכח ממנו.

"ולא יאריך ימים", אלא יהיה "כצל".

ולמה? "כ[ב]אשר איננו ירא מלפני האלהים".

ומורא זו המוזכר כאן אינו יודע מהו, כמה מתבטא שאיננו ירא מן האלהים?

כשהוא, כשהכתוב אומר [ויקרא יט לב]: "והדרת פני זקן ויראת מאלהיך", הרי למדנו שמורא זו קימה.

רמב"ס"ק יב]. [כנראה קריאת שמע דומה לקימה מפני הרב. מפני שקריאת שמע היא קבלת עול מלכות שמים וכעין זה קימה מפני הרב היא ככניעה בפניו].

467. רש"י. ורצונו לומר שאם לא עמד מפניו בשחרית, ורואהו נכנס בצהרים רשאי לקום מפניו פעם אחת בכניסתו, [וכן פעם נוספת ביציאתו בערבית].

468. בפשטות משמע שאסור לקום מפני הרב יותר מאשר בשחרית וערבית, אבל תוספות ישנים כתבו ש"אין תלמיד חכם רשאי" וכו' היינו שאינו חייב אבל יכול להחמיר על עצמו.

[עיין שם]. וכן פסק הרמ"א [יורה דעה רמב טז]. וכתבו התוספות: מדובר כאן בתלמידים שגרים בבית הרב. אבל תלמידים אחרים חייבים לעמוד אפילו מאה פעמים ביום, שמא יראה אחר ויחשדם שאינם קמים בפני הרב כלל. ואפילו הדרים בבית הרב חייבים לעמוד אם הזדמן לשם אדם זר שאינו יודע שקמו מפניו בשחרית [וכן דייק הבית יוסף [יורה דעה רמב] מדברי הרמב"ם. וכן פסק הרמ"א בשלחן ערוך שם סעיף טז.

469. משלי ד ט.

470. רש"י על פי הגמרא בכרכות ה א.

והכתוב קורא למי שאינו קם מפני החכם רשע'. ואינו מאריך ימים ותלמודו משתכח.

ומקשינן: אמנם בענין קימה נאמר "ויראת מאלהיך", אבל, יש עוד מקומות שהוזכר בתורה מורא:

[א] בענין ריבית ויקרא כה ל[ו]: "אל תקח מאתו נשך ותרבית, ויראת מאלהיך".

[ב] בענין משקלות נאמר [דברים כה טו]: "אבן שלמה וצדק יהיה לך", ואחר כך נאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק, ואתה עייף ויגע ולא ירא אלהים". ודרשו חכמים מסמיכות הפרשות: "ולא ירא אלהים" היינו שלא שמרו על הגינות המשקלות. (471)

ואם כן קשה: ואימא, אמור שמורא המוזכר כאן ["אשר איננו ירא מלפני האלהים"] היינו מוראת ריבית ומוראת משקלות! ומנין אתה יודע שהכתוב מדבר בענין קימה?

ומתריצין: רבי אלעזר גזירה שוה "פני פני" גמר, למד. נאמר כאן: "אשר איננו ירא מלפני האלהים". ונאמר בענין קימה: "מפני שיבה תקום, ויראת". לפיכך, מורא האמור כאן הוא מורא של קימה. (472)

איבעיא להו, הסתפקו בני הישיבה:

בנו והוא רבו, בן שהוא רבו של אביו, מהו דינו לענין לעמוד מפני אביו?

תא [בוא] שמע ראה שצריך לקום לאביו:

דאמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, חריף! קום מקמי אבוך, קום מפני אביך! ורב יהודה היה רבו של אביו, רב יחזקאל. (473)

ודחינן: לעולם יתכן לומר, שכאשר הבן הוא רבו של אביו אינו צריך לקום מפניו משום כבוד אב.

ושאני שונה רב יחזקאל, דבעל מעשים טובים הוה, וצריך לעמוד מפניו מפני מעשיו ולא משום שהוא אביו. דהרי אפילו מר שמואל, רבו של רב יהודה, נמי קאים מקמיה גם הוא היה קם מפני רב יחזקאל.

אלא, שלפי זה קשה: מאי קאמר ליה? מדוע שמואל הוצרך להזהיר את רב יהודה לקום מפני אביו? והלא אפילו הוא עצמו היה קם מפניו מפני מעשיו! אלא בעל כרחך, נצטרך לומר ששמואל בא ללמד הוראה כללית שכל בן חייב לכבד את אביו מדין כיבוד אב, ולמרות שהוא רבו!

ומתריצין: אמנם שמואל לא אמר לרב

471. תוספות על פי המדרש. [ויש פירוש נוסף בתוספות ובריטב"א. עיין שם].

472. הרא"ש למד מדברי הרי"ף שרבי אלעזר שאמר "כל תלמיד חכם שאינו עומד מפני רבו" וכו' בא לחלוק על רבי ינאי שאמר "אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית

וערבית". ומטעם זה הרי"ף לא הביא להלכה את דברי רבי ינאי.

אבל הרמב"ם [תלמוד תורה ו' ח] פסק כדברי רבי ינאי. והעתיקו הרמ"א [יורה דעה שם] בשם יש אומרים.

473. כמובא בגמרא לעיל [לב א] שאמר לאביו "אבא לא תיתנייה הכי" [רש"י].

יהודה לכבוד את אביו מדין כיבוד אב, אלא משום שבעל מעשים הוא, והכי קאמר ליה. וכך התכוין לומר לו:

זימנין דאתי מאחורי, לפעמים כאשר אתה יושב מולי, כדרך התלמיד שיושב מול רבו, (474) אביך רב יחזקאל בא מאחורי, ואני אינני רואהו, ולפיכך איני קם מפניו. ועל פי הדין אינך צריך לקום מפני רב יחזקאל בכגון זה. מפני שאין חולקים כבוד לתלמיד [רב יחזקאל] במקום הרב [שמואל], אלא אם גם הרב עצמו חולק עלו כבוד. (475)

ובכל זאת, אני מוחל על כבודי, וקום את מקמיה, ולא תיחוש ליקרא דידי, עמוד אתה מפניו, ואל תחוש לכבודי שלי.

לסיכום: הגמרא לא פותרת את השאלה בכך שהוא רבו של אביו, האם הבן צריך לקום מפני האב או לא. (476)

איבעיא להו, שאלה נוספת הסתפקו, בכך שהוא רבו של אביו:

בנו והוא רבו, בן שהוא רבו של אביו, מהו הדין לענין שיעמוד אביו מפניו מדין מצות כיבוד רבו?

תא [בוא] שמע ראייה שצריך לקום מפניו:

דאמר רבי יהושע בן לוי: אני איני כדי [ראוי] לעמוד מפני בני, אלא מפני שבני התחתן עם בתו של הנשיא, ולפיכך אני צריך לקום מפניו, משום כבוד בית הנשיא.

ומאחר שרבי יהושע בן לוי אמר: "אני איני ראוי לעמוד מפני בני", משמע שיתכן מצב שיהיה אב שראוי לו לעמוד מפני תורתו של בנו, כגון כשבנו הוא רבו. ורבי יהושע בן לוי אמר: אני אינני תלמיד של בני. אלא אדרבה, אני רבו.

טעמא, וכל הטעם לכך שאיני ראוי לקום בפניו היינו משום דאנא רביה, שאני רבו, ומשמע הא איהו רבאי, קאימנא מקמיה. אילו הוא היה רבי, הייתי קם מפניו, על אף שהוא בני ואני אביו.

ודחינן: הכי קאמר, יתכן שכך רבי יהושע בן לוי התכוין לומר: אני איני כדי ראוי לעמוד מפני בני, ואפילו אם הוא היה רבאי [רבי]. דהא אנא אבוה, שהרי אני אביו, ואין אב קם מפני בנו אפילו כשהוא רבו. אלא משום כבוד בית הנשיא אני קם מפניו.

לסיכום: הגמרא לא פתרה את השאלה בכך שהוא רבו של אביו, האם חייב לקום מפני בנו. (477)

474. הגהות ר"י עמדין.

475. ר"ן על פי הגמרא במסכת בבא בתרא קיט א.

476. [ובמעשה ברב יהודה, יתכן ששמואל אמר לו לקום מפני אביו משום כיבוד אב, וסובר שבנו והוא רבו צריך לקום מפני אביו, ויתכן שסובר שאינו צריך לקום ואמר לו לקום מפני שרב יחזקאל היה בעל מעשים].

477. כתב הרא"ש: מאחר ששתי הבעיות הללו לא נפשטו, וספק דאורייתא הוא, לפיכך אם הבן הוא רבו של אביו, יעמוד כל אחד מהם מפני השני. [ואמרו עליו על רבי מאיר מרוטנבורג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו] וכן נפסק בשלחן ערוך יורה דעה רמ ז. ועיין בית יוסף ורמ"א שם. ודעת הרמב"ם [ממרים ו ד] שהבן עומד בפני אביו ואין האב עומד מפני בנו למרות שהוא רבו

ומביאה הגמרא בעיה נוספת בענין כיבוד הרב:

איבעיא להו, עוד הסתפקו בני הישיבה:

אם היה רבו רוכב על בהמה, צריך לקום בפניו או לא.

וצדדי הספק הם:

האם **רכוב במהלך דמי**, הואיל והבהמה שתחתיו הולכת, הרי זה כאילו הוא עצמו מהלך. (478)

או **לא** כמהלך הוא, אלא כיושב. שהרי למרות שהבהמה הולכת, הוא עצמו יושב.

אמר אביי: תא [בוא] **שמע** ראה שרכוב כמהלך הוא:

נאמר בענין מצורע [ויקרא יג מו]: "טמא הוא, מחוץ למחנה מושבו".

ובתורת כהנים [שם] דרשו מהמילה 'מושבו' שמקום מושבו של המצורע טמא, (479) וכל אדם שעומד שם נטמא.

ומכאן אמרו חכמים: (480) אם היה **הטמא** [המצורע] **יושב תחת האילן, וטהור עומד** שם, אזי הטהור נעשה **טמא**. מפני שכל המקום שתחת האילן נחשב מקום "מושבו" של המצורע.

אבל, אם היה **הטמא** [המצורע] (481) **עומד תחת האילן, וטהור יושב** שם, הרי זה נשאר **טהור**. כי מאחר שאין המצורע יושב שם אין זה נקרא "מושבו".

ואם יושב הטמא, נעשה הטהור **לטמא**. מפני שהמקום נקרא "מושבו" של המצורע. (483)

וכן, כשם שאדם אשר יש בו נגע צרעת מושבו מטמא, כך **באבן המנוגעת**, (484) אם אדם נושאה תחת האילן וטהור יושב שם,

והביאו הש"ך [שם]. והוסיף בשם תשובת מנחם עזריה שפסק כהרמב"ם. [הר"ן מבאר מהו מקור דברי הרמב"ם. עיין שם].

478. על פי רש"י ד"ה או לאו.

479. ממה שנאמר "מושבו" ולא נאמר "שבתו" דרשו שהמקום עצמו שהטמא ישב עליו נטמא. [תורה תמימה].

480. הבריייתא [בתורת כהנים שם] מצטטת כאן את דברי המשנה במסכת נגעים יג ז, ומבארת שמקור דברי המשנה הוא מהדרשה הנ"ל.

481. [עיין רש"י ברכות כה א].

שישיבת הטהור אינה משפיעה כלום. אלא דוקא ישיבת הטמא. [על פי רש"י].

483. במסכת נגעים הגירסא שונה ממה שמובא שם: בכל מקום שהוזכר כאן עומד, נאמר שם "יושב" ובכל מקום שהוזכר כאן "עומד" נאמר שם "עובר". כלומר: אם הטמא עומד תחת האילן וטהור עובר, נטמא הטהור. ואם הטמא עובר והטהור עומד, אינו נטמא.

וכתב הר"ש שיש לומר גם לפי הגירסא שבסוגייתנו הכוונה כך, שכל שמתעכב שם נקרא יושב. [ואפילו אם עומד]. וכשעובר שם נקרא "עומד". וכן כתב הריטב"א.

וכן פסק הרמב"ם [טומאת צרעת י יב].

484. אבן שיש בה נגע צרעת. מבואר בענין צרעת בספר ויקרא יד לג נג.

482. המשנה נוקטת "טהור יושב" ללמדנו

לא נטמא הטהור עד שנושא האבן ישב. ואם ישב נושא האבן, אזי הטהור נטמא אפילו אם הוא עומד. (485)

עד כאן דברי הבריייתא.

ואמר על כך רב נחמן בר כהן: מאחר ששנינו בבריייתא "וכן באבן המנוגעת" [אם היה האדם הנושאה עומד, (486) אין הטהור נטמא]:

זאת אומרת, רכוב כמהלך דמי. שהרי האבן עצמה יושבת [נחה] ביד האדם. והאדם הנושאה הוא זה שהולך, ומחמת הליכתו נחשבת גם האבן כמהלכת. ולפיכך אינה מטמאה.

ואם כן, שמע מינה שאף אדם הרוכב על גבי בהמה, נחשב אף האדם למהלך, מחמת הליכת הבהמה.

ולפיכך, אם היה הרב רוכב על גבי בהמה, חייב התלמיד לקום מפניו. מפני שהרי זה כמהלך.

ומביאה הגמרא בעיה נוספת בהלכות קימה והידור:

איבעיא להו: מהו הדין לענין לעמוד מפני ספר תורה? צריך לעמוד או לא?

רבי חלקיה ורבי סימון ורבי אלעזר אמרי: צריך לעמוד מפני ספר תורה, שהרי אם

מפני לומדיה (487) עומדים, מפניה לא כל שכן?!

ועתה הגמרא מבררת האם אדם שעוסק בתורה צריך לקום מפני רבו שעובר באותה שעה.

רבי אלעי ורבי יעקב בר זבדי הוו יתבי, היו יושבים ועוסקים בתורה, חליף ואזיל עבר והלך רבי שמעון בר אבא לפנייהם, וקמו מקמיה מפניו.

אמר להו: משתי סיבות לא היה ראוי לכם לקום מפני:

חדא, סיבה אחת: דאתון חכימי, ואנא חבר. אתם חכמים, ואני איני אלא "חבר", ואיני רבכם.

ועוד סיבה: הרי אתם יושבים ועוסקים עכשיו בתורה, וכלום תורה עומדת מפני לומדיה?! והלא כאשר אתם קמים הרי זה כאילו התורה עצמה קמה בפני, שאני מלומדיה!

אך, דברי רבי שמעון בר אבא אינם מוסכמים על דעת הכל.

אלא, הוא סבר לה כרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: אין תלמיד חכם רשאי לעמוד מפני רבו בשעה שעוסק בתורה.

אבל, לייט עלה אבוי, אביי קילל את מי

שהוזכר כאן היינו הולך.

487. היינו מפני החכם. שנאמר "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן". כמבואר בגמרא לעיל.

485. מפני שכל המנוגעים הוקשו זה לזה. [תפארת ישראל על פי הרמב"ם טומאת צרעת יג יד].

486. לאור האמור לעיל בהערה 483, עומד

שמקיים את דברי רבי אלעזר. מפני שלדעת אב"י אפילו בשעה שאדם עוסק בתורה חייב לקום מפני רבו. (488)

ועתה הגמרא מבררת בענין אדם שקם מפני רבו או מפני הנשיא, אימתי הוא רשאי לשבת:

לגבי משה רבנו נאמר [שמות לג ח]: "והיה כצאת משה אל האהל, יקומו כל העם, ונצבו איש פתח אהלו, והביטו אחרי משה עד בואו האהלה".

רבי אמי ורבי יצחק בר נפחא נחלקו, כיצד לדרוש את מה שהביטו אחרי משה עד בואו האהלה:

חד, אחד מהם אמר: יש לדרוש את הכתוב לגנאי. כלומר: בני ישראל נהגו בכך שלא כהוגן. ויבואר להלן.

וחד אחד מהם אמר: יש לדרוש את הכתוב לשבח. כלומר: בני ישראל נהגו בכך כהוגן. וכדלהלן:

מאן דאמר לגנאי, אותו הגנאי הוא כדאיתא, כפי שמפורש במדרש תנחומא שם, ומפני שהדבר מגונה לא רצה הש"ס לפרסמו.

[והיינו שאמרו: "ראו כמה עבים שוקיו, כמה צוארו שמן, והכל משלנו"].

מאן דאמר לשבח, השבח שבדבר מבואר במאמר שלפנינו:

אמר הזקיה: אמר לי הנינא בריה דרבי אבהו, אמר רבי אבהו, אמר רבי אבדימי דמן חיפא:

א. הרואה חכם עובר, עומד מלפניו משעה שהחכם נכנס לתוך ד' אמות שלו. (489) וכיון שהחכם עבר והתרחק ד' אמות נוספות שמצידו השני של האדם, יושב. (490)

ב. הרואה את אב בית דין עובר, עומד מלפניו מלא עיניו משעה שרואהו ואפילו ממרחק, ואינו יושב עד שישב הנשיא במקומו. (491), (492)

שנאמר [שם]: "והביטו אחרי משה עד בואו האהלה". כלומר: הביטו עליו ונשאו עומדים עד שראוהו בא לאהל שאז מותר להם לשבת. ומשה נשיא היה.

ומכאן שהרואה נשיא עובר, אינו רשאי לשבת עד שהנשיא ישב במקומו.

עד כאן הגמרא דנה בענין כיבוד הרב והנשיא.

וכל זה הובא כאן בדרך אגב, מאחר שדנו בענין כיבוד אב ואם, שהוזכר במשנתנו שאחד אנשים ואחד נשים חייבים בכך.

488. וכן נפסק בשלחן ערוך יורה דעה רמד יא. והש"ך יו"ד רמ"ד. [אבל עיין רמב"ם, וב"ח יורה דעה רמ"ד בהסבר דבריו].

489. כתב הב"ח: אסור לעמוד מפני רבו לפני שנכנס לד' אמותיו, מפני שאז לא מוכח שקם לכבודו. שהרי אינו צריך לקום מפניו באותה שעה. [יורה דעה רמד]. והביאו הש"ך [שם ס"ק

[1].

490. התבאר לעיל הערה 415 מי הוא הנשיא. 491. או עד שיתכסה מנגד עיניו [שלחן ערוך שם. ומקורו מרבו המובהק דלעיל לג א. ביאור

ועתה הגמרא חוזרת לבאר את המשך משנתנו:

שנינו במשנה: (493) כל מצות עשה שהזמן גרמא אנשים חייבין ונשים פטורות. וכל מצות עשה שאין הזמן גרמא אחד האנשים ואחד הנשים חייבין.

ומביאה הגמרא הברייתא המבארת את דברי המשנה:

תנו רבנן: איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא?

כגון: מצות סוכה ולולב, שאינן נוהגות אלא בזמן סוכות.

וכן שופר, שאינו נוהג אלא בראש השנה.

וכן ציצית, שאינה נוהגת אלא ביום. (494)

וכן תפילין, שאין מצוה להניחן אלא בימות ליל א-החול. ולא בשבתות וימים טובים. (495)

וכיוצא בזה, יש עוד מצוות עשה הנוהגות בזמן מסוים, ואינן נוהגות תמיד, (496) ונשים פטורות מהן.

הגר"א שם.]

493. לעיל כט א.

494. התוספות כתבו שבגד לילה [כגון סדין] פטור מציצית אפילו ביום. ובגד יום חייב בציצית אפילו בלילה. ומכל מקום ציצית נקראת מצוה שהזמן גרמא, מפני שזמן לבישה גורם לחיוב לבוא.

ודעת הרמב"ם [ציצית פרק ג] שכל מה שלובש בלילה פטור ואפילו אם הוא בגד יום, וכל מה שלובש ביום חייב ואפילו אם הוא בגד לילה.

ובשלחן ערוך [אורח חיים יח א] הובאו שתי הדעות. וכתב הרמ"א שלענין ברכה אין לברך על ציצית אלא כשמתקיימים שני התנאים: [א] שלובש בגד יום. [ב] שלובש אותו ביום. ולענין לבישת בגד בלא ציצית יש להחמיר בשני הדברים:

[א] אסור ללבוש כסות לילה ביום בלא ציצית.

[ב] אסור ללבוש כסות יום בלילה בלי ציצית. [משנה ברורה שם].

ומכל מקום, ש"ץ שלובש טלית בלילה אינו צריך לבדוק את ציציותיה, מפני שבכגון זה

בודאי יש לסמוך על חזקתן שמכבר. [שם]. [ועיין ר"ן].

495. על פי פירוש שני ברש"י, וכן כתבו התוספות.

ובפירושו הראשון כתב רש"י שלילה אינו זמן מצות תפילין.

אבל התוספות הביאו אתד ברי הגמרא במסכת מנחות שנפסק שם שלילה זמן תפילין הוא.

ובשלחן ערוך [אורח ל יב] נפסק שמדאורייתא לילה זמן תפילין. אבל חכמים אסרו להניחם שמא ישן בהם ויפיח. ומכל מקום אם הניחם ביום אינו צריך לחלצם בלילה כל זמן שאינו הולך לישון [משנה ברורה שם].

ואמנם ההלכה היא שאינו חייב לחלצן אבל אין מורים כך ברבים [שלחן ערוך שם]. שמא יבואו להניחם לכתחילה.

וכן, בפני הרבים אסור להשהות עליו את התפילין בלילה מפני שזהו גם כן כהוראה. [מגן אברהם ומשנה ברורה].

496. עיין דוגמא בריטב"א. ויש מצוות רבות שהן יוצאות מן הכלל, שלמרות שהזמן גרמן נשים חייבות בהן, וכדלהלן בגמרא.